

Poznań, 24.11.2025r.

dr hab. inż. arch. Agata A. Gawlak, prof. PP
Instytut Architektury i Ochrony Dziedzictwa
Wydział Architektury, Politechnika Poznańska

**ARCHITEKTONICZNE DETERMINANTY MIEJSCA PRACY CZŁOWIEKA WE
WSPÓŁCZESNYCH BUDYNKACH DEDYKOWANYCH PRACY BIUROWEJ
I W ADAPTOWANYCH DO TYCH ZAJĘĆ PRZESTRZENIACH DOMOWYCH**

Autor: mgr inż. arch. Barbara Majerska
Promotor: prof. dr hab. inż. arch. Ewa Kuryłowicz
Dyscyplina naukowa: architektura i urbanistyka

1. Podstawa opracowania recenzji

Recenzja została sporządzona na podstawie:

- pismo Przewodniczącej Rady Naukowej Dyscypliny Architektura i Urbanistyka Politechniki Warszawskiej prof. dr hab. inż. arch. Krystyny Solarek z dnia 29 października 2025 r.
- Uchwała nr 144/III/2025 Rady Naukowej Dyscypliny Architektura i Urbanistyka Politechniki Warszawskiej z dnia 28 października 2025 r.

2. Przedmiot recenzji

Przedmiotem recenzji jest rozprawa doktorska autorstwa p. mgr inż. arch. Barbary Majerskiej, pt. „Architektoniczne determinanty miejsca pracy człowieka we współczesnych budynkach dedykowanych pracy biurowej i w adaptowanych do tych zajęć przestrzeniach domowych”. Promotorem rozprawy jest prof. dr hab. inż. arch. Ewa Kuryłowicz.

3. Ocena merytoryczna rozprawy

3.1 Struktura rozprawy

Dysertację stanowi opracowanie zwarte o objętości 378 stron, w języku polskim. Składa się z 4 rozdziałów oraz załącznika, zawiera 123 ilustracji, 31 tabel oraz 257 pozycji bibliograficznych. Co istotne, wiele ilustracji to opracowania własne (schematy, zdjęcia etc.).

Rozprawa doktorska została napisana w sposób bardzo dobrze ustrukturyzowany i przejrzysty. Struktura pracy jest czytelna i przejrzysta, jest wyrazem prowadzenia wywodu w sposób świadomy. Język pracy jest precyzyjny, a jednocześnie klarowny, na wysokim poziomie edytorskim. Forma pracy, układ i zakres odpowiadają wymaganiom stawianym opracowaniom naukowym, w szczególności dysertacjom doktorskim.

3.2 Przedmiot, cel, teza i zakres

Autorka stawia pytanie badawcze: **„Jak należy kształtować architekturę budynku biurowego, aby zapewnić prawidłowe warunki ergonomiczne stanowisk pracy poprzez uzyskanie m.in. odpowiednich warunków dla mobilności pracownika w przestrzeniach tego obiektu, w duchu projektowania inluzyjnego?”**,

a następnie je uszczegóławia:

„Jakie czynniki z obszaru kultury organizacyjnej i organizacji pracy mogą mieć wpływ na kształtowanie i użytkowanie przestrzeni wybudowanej dedykowanej pracy biurowej?”.

Wątpliwość budzi przymiotnik inluzyjny zamiast inluzywny. W powszechnym dyskursie dotyczącym projektowania tzw. włączającego, projektowania dla wszystkich zdecydowanie częściej stosuje się formę „inluzywny”. Przymiotnik „inluzyjny” natomiast wykorzystywany jest częściej do opisywania zjawisk w chemii lub matematyce. Warto wyjaśnić sformułowanie podczas publicznej obrony.

Jako cel pracy wskazano badania obejmujące przestrzeń pracy biurowej, niezależnie od jej występowania, w strukturze budynków biurowych lub miejscach zamieszkania.

Dla osiągnięcia celu pracy, Doktorantka sformułowała 3 hipotezy badawcze.

3.3 Metody

Praca ma charakter teoretyczny i jest prowadzona w oparciu o studia literaturowe oraz analizy przypadków, w tym mapowanie, analizy behawioralne, ankiety, wywiady czy obserwacje etc. Autorka naturalnie dzieli wybrane przez siebie metody na jakościowe lub ilościowe oraz reaktywne i niereaktywne. Drobną wątpliwość budzi przyporządkowanie kwestionariuszy ankiet do metod jakościowych, podczas gdy należy je zaliczyć do metod ilościowych. Być może jest to jednak po prostu kwestia nieczytelnego opisu tego fragmentu opracowania. Dobór metod badawczych, selektywność względem obszaru badań stanowi o niezwykle dojrzałym warsztacie badaczki oraz

świadomości badawczej. Rzadko się bowiem zdarza, by na poziomie rozprawy doktorskiej w tak świadomy, rozbudowany i rzeczowy sposób dokonywać opisu metod badawczych.

Cenne jest podejście Autorski i jednocześnie badaczki architektury polegające na bardzo obiektywnej rewizji przyjętych założeń dotyczących obszaru projektowania pracy biurowej.

Wszystkie podjęte przez Autorkę działania badawcze prowadzą do skutecznego realizacji celu niniejszej pracy.

3.4 Charakterystyka poszczególnych rozdziałów. Ocena wartości naukowej oraz uwagi krytyczne

Przed wszystkim nadrzędną wartością pracy w ocenie recenzenta są:

- świadomość badawcza i objęcie badaniami obszaru projektowania budynków biurowych z uwagi na niezwykle istotną i aktualną re-definicję przestrzeni biurowej, samej pracy biurowej, a co za tym idzie, także potrzeb przestrzennych użytkownika przestrzeni biurowej

- taki dobór tematu, który opiera się na symbiozie potencjału badawczego i twórczego Doktorantki z niezwykle cennym dorobkiem naukowym i twórczym Promotorki pracy.

W podjętych badaniach, to przede wszystkim dotychczasowe doświadczenie projektowe wspiera aplikacyjność prowadzonych badań.

Pracę stanowią 4 zasadnicze rozdziały, które zostały poprzedzone krótkim Wstępem, a raczej tzw. ze względu na długość „słowem wstępnym”. Każdy z rozdziałów kończy podsumowanie, co wzmacnia czytelność i logikę wywodu. Niemniej, zgodnie z przedstawioną poniżej recenzją i uwagami szczegółowymi, poszczególne podrozdziały powinny zostać prawdopodobnie przesunięte.

Poniżej omówiono ich zawartość merytoryczną, formując jednocześnie uwagi krytyczne i wnioski.

Mimo, uznania dla wysokiej jakości merytorycznej dysertacji, na wstępie należy się odnieść do podstawowego uchybienia. Doktorantka na ponad 60 stronach rozprawy, ponad 100 razy, wzmiankuje ergonomię, tj. zasady, uwarunkowania, cele i skutki, także prowadząc wywód historyczny, ale ani razu nie odnosi się do W. Jastrzębowskiego, twórcy tego pojęcia. Warto to uchybienie naprawić podczas prezentacji i obrony pracy.

W Rozdziale I. Doktorantka formułuje główne cele pracy, przedstawia motywację do podjęcia wybranego tematu, zakreśla obszar badań zarówno terytorialnie, jak i czasowo. Wskazuje na lukę badawczą, zmiany w ekosystemie środowiska pracy oraz niespójne jak dotąd, bądź niepełnie uwarunkowania legislacyjne.

Za istotne Autorka uznała ograniczenie terytorialne badań do Europy oraz Stanów Zjednoczonych, jako obszarów najbardziej referencyjnych względem podejmowanego tematu oraz czasowe - do lat 2019-2024. co stanowi dość restrykcyjne ograniczenie czasowe, biorąc pod uwagę cykl procesu inwestycyjnego. Co więcej, aspekty, które Autorka wskazuje jako istotne, tj transponowanie miejsca pracy do środowiska domowego, może rezonować w sposób bardziej widoczny w aktualnie realizowanych, jeszcze nieukończonych inwestycjach (uwaga: na str. 105 Autorka wskazuje, iż do analizy studiów przypadków wybiera obiekty powstałe po 1995r. co stanowi rozbieżność względem deklaracji w pierwszej części pracy).

Bardzo cenna jest prezentacja struktury pracy w formie graficznej, zwiększa jej czytelność i uwidacznia logikę podejmowanych działań badawczych.

k

Stan badań Autorka ujmuje w podrozdziały obejmujące taką tematykę jak: – projektowanie powierzchni biurowych (*space planning*), elementy środowiska pracy, ergonomia, zdrowe miejsce pracy, bezpieczeństwo i higiena pracy, biofilia i zrównoważone projektowanie, partycypacyjny proces projektowy, projektowanie budynków biurowych, rynek nieruchomości biurowych, organizacja pracy, kultura organizacyjna, praca hybrydowa, mobilność w miejscu pracy.

Poruszane wątki są jak najbardziej uzasadnione i wynikają z realizacji celu pracy, niemniej wskazane byłoby uzupełnienie tej części materiałem ilustracyjnym.

W Rozdziale II Autorka prowadzi badania określone jako niereaktywne. W pierwszej części tego rozdziału skupia się na zasadach ergonomii, opisując m.in. jej definicje, rodzaje etc., korelując ją z poczuciem dobrostanu użytkownika przestrzeni (sugerowałabym unikanie słowa pracownik, w kontekście prowadzonych badań, bowiem w tej samej przestrzeni, będącej podmiotem niniejszych badań, wykonywanie czynności mogą dotyczyć zarówno pracowników, osób samozatrudnionych, jak i korzystających z niej na zasadzie *co-workingu* lub *outsourcingu*).

Genne jest uwypuklenie wpływu środowiska zbudowanego oraz organizacji miejsca pracy na samopoczucie, jakość życia i w konsekwencji na zdrowie, w oparciu o 3-płaszczyznową definicję WHO.

Do tej części pracy należy w szczególności odnieść uwagę ze wstępu niniejszej recenzji, tj. o pominięciu W. Jastrzębowskiego w omawianiu genezy nauki o pracy.

Dalej (I.2.1 i I.2.2) Autorka omawia typologię budynków biurowych, także w kontekście historycznym. Ta część pracy sprawia wrażenie nieco nieuporządkowanej, co nie umniejsza jej wartości merytorycznej. W części badawczej (I.2.3 Układy przestrzenne budynków) natomiast dokonuje autorskiej analizy budynków biurowych zrealizowanych po 1995r., przy czym dokonując selekcji opiera się na przykładach z 5-ciu miast o największym współczynniku powierzchni biurowej (tj. Warszawa, Kraków, Wrocław, Trójmiasto, Katowice, Poznań i Łódź), a w każdym z miast analizuje 5 obiektów biurowych o największej powierzchni. W tej metodzie zachodzi pewna nieścisłość polegająca na tym, że nie uwzględnia się np. wielkości miasta liczonej w liczbie ludności do powierzchni biurowej, i na podstawie tej proporcji nie wskazuje miast do oceny.

Wybrane obiekty stanowią bardzo ciekawy zbiór współczesnych obiektów biurowych zrealizowanych w Polsce. Ich analiza porównawcza stanowi cenny materiał badawczy, także dla innych naukowców, podejmujących tożsame wątki badawcze. Zdaniem recenzenta zamieszczone w załączniku zestawienia tabelaryczne, ze względu na swoją wartość, ale także przystępną objętość, powinny się znaleźć w zasadniczej części pracy.

Pewną niedoskonałością prezentacji jest nieujednolicona prezentacja obiektów, zarówno graficzna (co należy skorygować na etapie publikacji monografii), ale także merytoryczna. Należy bowiem zakwestionować sens zestawiania ze sobą rzutów poszczególnych obiektów, gdzie na zestawieniu pokazujemy różne kondygnacje np. parte, wybrane piętro lub garaż (po jednym dla każdego z budynków).

Ze względu na fakt, że budynki zlokalizowane są w Polsce warto byłoby (biorąc pod uwagę oczywistą ciekawość badacza) dokonać stosownych kwerend terenowych i zgromadzić chociażby materiał fotograficzny na potrzeby właśnie ewentualnej publikacji.

Dalej, Autorka, w sposób raczej nieuzasadniony w tym miejscu, omawia różne typologie obiektów biurowych w odniesieniu do lokalizacji pionów komunikacyjnych. Prawdopodobnie ta część mogłaby się znaleźć we wcześniejszym rozdziale.

Następnie, Autorka podnosi kwestie bezpośredniego otoczenia obiektów biurowych. Tutaj z kolei odwołuje się do przykładów międzynarodowych. Podnosi wątki związane z rekreacją, relacjami

społecznymi, kulturą i sztuką, czy biznesem i handlem, jako integralne komponenty obiektów biurowych. Niektóre elementy zamieszczone w tej części pracy (np. *Rysunek 51 Typologia z raportu „Neuroróżnorodni w biurze. Jak projektować neuroinkluzywne przestrzenie pracy?”*, Skanska i Workplace (zespół Workplace: Barbara Majerska, Aleksandra Piotrkowicz, Dominika Zielińska, Urszula Kuc, zespół Impronta: Natalia Olszewska, Miriam Hoffman) w ocenie recenzenta powinny zostać przeniesione do opisu stanu badań we wstępie pracy.

Także dalsza część pracy, obejmująca tzw. przestrzenie addytywne w biurze (np. miejsca relaksu, kontemplacji czy skupienia etc). Ta dość obszerna wypowiedź zdecydowanie obejmuje bardziej stan badań, mimo, że w części (przynajmniej graficznej) jest osiągnięciem autorskim.

W tej samej części (str. 163), Autorka w sposób tabelaryczny przyporządkowuje omawiane wcześniej typy przestrzeni odpowiednim typom / rodzajom ergonomii. Interesujące jest, na ile to przyporządkowanie jest uznaniowe, a na ile wynika z przeprowadzonych badań, np. Strefa aktywnej regeneracji jest powiązana tylko z ergonomią fizyczną, a nie kognitywną, podczas gdy np. Pokój regeneracji sensorycznej tylko z kognitywną, a kuchnia i jadalnia z organizacyjną. W interpretacji recenzenta, prawdopodobnie bardziej słuszne byłoby przyjęcie wszystkich typów ergonomii, które stanowią konglomerat cech jednak nierozdzielnych w przypadku przestrzeni biurowej. Warto ten temat poruszyć podczas dyskusji podczas publicznej obrony, w szczególności w kontekście przestrzeni komunikacji poszczególnych stref.

Następnie Autorka omawia uwarunkowania legislacyjne, co również powinno zostać zamieszczone w pracy wcześniej (tj. przy stanie badań).

W kolejnej części, Doktorantka poddaje szczegółowej analizie stanowiska pracy oraz wpływ kultury organizacyjnej na przestrzeń biurową. To również element stanu badań. Podobnie jak różnorodność pokoleń czy specjalne potrzeby użytkowników, w tym tabela odnosząca rozwiązania przestrzenne do poszczególnych potrzeb osób z niepełnosprawnościami.

Dalej Autorka odnosi jakość miejsca pracy biurowej do cechy jaką jest mobilność w miejscu pracy. Opiera się tutaj na badaniach własnych oraz wcześniejszych publikacjach.

Rozdział III stanowią badania reaktywne Autorki, które przeprowadziła w oparciu o wywiady pogłębione oraz mapowanie behawioralne, a także kwestionariusze ankietowe.

Dużą wątpliwość budzi jednak sama struktura kwestionariusza ankietowego. Przede wszystkim pytania powinny zostać sformułowane w taki sposób, by odpowiedzi były równo skalowalne np. skala Likerta.

Niezrozumiałe jest dopuszczenie przez badacza, by osoba badana oceniała bardzo zbieżne parametry, w zupełnie różnych skalach, np. oświetlenie miejsca pracy w skali 1-3 a akustyki już 1-6, np.

Skala oceny akustyki:

1. *Akustyka jest dobra, ciche odgłosy „biurowe” mi nie przeszkadzają;*
2. *Akustyka jest średnia, słyszę rozmowy prowadzone w salach spotkań;*
3. *Akustyka jest średnia, słyszę rozmowy i hałas w przestrzeni pracy, który przeszkadza (również pogłos, stukanie butów);*
4. *Akustyka jest średnia, słyszę trzaskanie drzwi, które przeszkadza mi się skupić;*
5. *Akustyka jest średnia, słyszę odgłosy z kuchni (ekspres do kawy, trzaskanie drzwi);*
6. *Akustyka jest bardzo zła, słyszę pogłos, hałas dochodzący z innych pomieszczeń i przestrzeni, nawet tych dalej położonych, mi i innym pracownikom ciężko się skupić.*

Skala oceny oświetlenia:

1. *Bardzo dobre, mogę dostosować do swoich potrzeb (oświetlenie górne, zasłony, lampka na biurku);*
2. *Ogólnie dobrze, ale czasem przydałaby mi się większa kontrola nad oświetleniem;*
3. *Kiepsko, zazwyczaj coś mi przeszkadza (np. za jasno, zbyt ciemno, odbicia na monitorze).*

Zdaniem recenzenta, należałoby przyjąć bardziej zunifikowane, klarowne oraz referencyjne formułowanie pytań w kwestionariuszu ankietowym, np.

Oceń w skali 1-5 akustykę Twojego miejsca pracy

(gdzie np. 1-bardzo źle, 2-źle, 3-nie mam zdania, 4-dobrze, 5-bardzo dobrze).

Oceń w skali 1-5 oświetlenie Twojego miejsca pracy

(gdzie np. 1-bardzo źle, 2-źle, 3-nie mam zdania, 4-dobrze, 5-bardzo dobrze).

Etc.

To samo dotyczy pozostałych zagadnień, np. samopoczucia czy dostępności poszczególnych rozwiązań, które przecież mogą być dostępne „mniej” lub „bardziej”.

Dużą wątpliwość budzi także przyjęcie skali 1-10 przy ocenie snu, a 1-5 przy ocenie kondycji psychicznej.

Pomocny dla recenzenta byłby dostęp do kwestionariusza na platformie „Tally” co pozwoliłoby na bardziej obiektywną ocenę technicznego przygotowania badania.

Wyjaśnienia wymaga przypisana przez Autorkę waga dla poszczególnych odpowiedzi ankietowych w kwestionariuszu (w tabeli nr 24, str.258). Czy jest ona w pełni autorska, czy być może opiera się na konkretnej metodzie wielokryterialnej (np. AHP)? Dalej, zachodzi pytanie, czy dla badania przeprowadzonego z udziałem ludzi (ankiety, wywiady, obserwacje) Autorka uzyskała opinię komisji ds. etyki lub inną? Jest to istotny warunek dalszej publikacji wyników badań, w szczególności w czasopiśmie o wysokim prestiżu.

Badanie ankietowe zostało uzupełnione o obserwacje miejsca pracy i sposobu wykonywania pracy, w tym w szczególności analizy postawy.

Wartością jest część jakościowa badań w postaci wywiadów, które to jako jedyne spośród badań autorskich można odnieść do poruszanej kwestii mobilności. Za bardzo trafne należy uznać przygotowane szkicowe schematy poruszania się w miejscu pracy.

Dużą wartością byłoby, gdyby w samym założeniu, badanie ankietowe oraz wywiady w tej części pracy korespondowały z analizowanymi wcześniej budynkami biurowymi.

W Rozdziale III.3 Autorka odnosi się do przeanalizowanych wcześniej (trochę jednak „na papierze”) budynków biurowych, analizując aspekty związane z oświetleniem czy hałasem.

Pozostaje niejasne czy wskazana w tym miejscu (str.293) seria wywiadów mająca pomóc w zdefiniowaniu układów funkcjonalnych biura w kontekście ergonomii oraz mobilności, to są tożsame wywiady przeprowadzone wcześniej?

Rozdział IV to podsumowanie całości wywodu i zaprezentowanych badań, w tym potwierdzenie realizacji celu pracy czy walidacja przyjętych hipotez.

Szczególną wartość mają rekomendacje projektowe oraz analiza SWOT, także te przedstawione w formie graficznej.

Reprezentują one niekiedy duży poziom ogólności, ale mogą stanowić bardzo cenny element edukacyjny, przy założeniu, iż niniejsza praca może z całą pewnością stać się ważnym i skutecznym narzędziem dydaktycznym w kształceniu studentów na kierunkach architektura, a także architektura wnętrz. Ta część pracy jest dość syntetyczna, w porównaniu z całością wywodu i jego jakością merytoryczną.

Pozostałe uwagi:

W pytaniu badawczym pracy wskazano termin „mobilność”, co powinno znaleźć większe uzasadnienie w treści pracy. Dodatkowo brakuje odniesienia w przeprowadzonych badaniach do środowiska pracy w miejscu zamieszkania, może właśnie w oparciu o korelacje, mimo, że Doktorantka zarówno we wstępie, jak i w podsumowaniu się do tego aspektu transformacji pracy biurowej odnosi. Ponadto, Autorka nie przedstawiła sprecyzowanego planu rozwoju podjętych badań, co warto poruszyć podczas publicznej obrony..

Dodatkowe uwagi techniczne:

Opracowanie we fragmentach posiada błędy dotyczące formatowania pracy, puste miejsca, usterki stylistyczne typu „rozdział przedstawia” zamiast „w rozdziale przedstawia się”, miejscami także nieczytelność jest spowodowana formatowaniem tekstu (interlinie i pogrubienia tekstu). etc.

Usterką jest także niepoprawne opisywanie źródeł netograficznych / rycin – bez daty dostępu do linku źródłowego.

Niemniej, dysertacja stanowi studium o dużej wrażliwości badawczej. Bardzo wysoko należy ocenić aktualność podjętego tematu, obszerność wyводу jak i przedstawione konkluzje i wnioski.

Uwagi recenzenta mają charakter polemiczny, natomiast nie stanowią o obniżeniu wartości niniejszej rozprawy.

4. Podsumowanie. Wniosek końcowy

Praca stanowi oryginalne przedstawienie i jednocześnie rozwiązanie problemu naukowego. Autorka, przygotowując dysertację wykazała się bardzo rozległą i interdyscyplinarną wiedzą w obszarze projektowania budynków biurowych, w połączeniu z zasadami kształtowania ergonomicznego i przyjaznego środowiska pracy, gwarantującego tzw. dobrostan użytkownika. Zebrana wiedza oraz wnioski mają bardzo dużą wartość merytoryczną, a tematyka dużą wartość społeczną, ze względu na zachodzące zmiany związane ze zmianą podejścia do pracy biurowej.

Takie przedstawienie problemu badawczego istotnie wzbogaca dyscyplinę wiodącą o ważne wnioski. Praca doktorska posiada duży potencjał publikacyjny, a po wzbogaceniu o warstwę ikonograficzną, uporządkowaniu i skorygowaniu części ankietowej, może stanowić ważny podręcznik w kształceniu przyszłych architektów.

Podsumowując, rozprawa spełnia wymagania formalne stawiane dysertacjom doktorskim, w tym w szczególności warunki artykułu 187 „Ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz. U. 2018, poz. 1668 z późn. zm.). W związku z powyższym, wnioskuję do Rady Dyscypliny Architektura i Urbanistyka o przyjęcie rozprawy i dopuszczenie jej do publicznej obrony.

Jednocześnie wnioskuję do Rady Dyscypliny Architektura i Urbanistyka o nadanie niniejszej dysertacji wyróżnienia. W uzasadnieniu do wniosku pragnę podkreślić najmocniejszej strony rozprawy tj. obszar badawczy ze wskazaniem istotnej luki (transformacja środowiska pracy i wynikająca z tego potrzeba redefinicji przestrzeni biurowej), ale przede wszystkim podejście metodologiczne, w tym precyzyjne sformułowanie metody, które odzwierciedla dojrzałość badawczą doktorantki.

A. Gawlak

dr hab. inż. arch. Agata Gawlak, prof. PP